

# Papalićeva palača i gotička arhitektura Jurja Dalmatinca u Splitu

## JURAJ DALMATINAC I MLETAČKA ARHITEKTURA

Udio Jurja Dalmatinca u projektiranju i izvedbi gotičkih stambenih kuća i palača u Splitu ne možemo dokumentirati pismenim izvorima, nego usporedbom tih zgrada s mletačkom arhitekturom onoga doba kad je naš majstor u Veneciji aktivno djelovao i usporedbom njihovih građevnoukrasnih elemenata sa sličnim elementima na Jurjevim potpisanim i dokumentiranim djelima. Nedostatak arhivskih podataka o Jurjevoj civilnoj arhitekturi u Veneciji i u Dalmaciji, uostalom, nije neobična nego najčešća pojava i u vezi s ostalim graditeljima. Malo kojoj mletačkoj palači toga doba znamo poimence graditelja; pa čak ni najistaknutijoj među njima — Duždevoj palači. Uobičajeni sistem zajedničkog rada u bottegama držao je u anonimnosti ne samo osrednje pomagače nego i prvorazredne majstore.

Na temelju brojnih stilskih analiza dokazano je da je Juraj Dalmatinac u vrijeme od oko dva desetljeća boravka i rada u Italiji većinu tog vremena proveo u Veneciji radeći u botteghi Giovannija, a zatim Bartolomea Bona.<sup>1</sup> Venecija se tada, za dužda Francesca Foscarija, izgrađuje i kiti najljepšim gotičkim palačama, zapošljavajući pri tom brojne domaće i strane majstore. Dalmacija, koja je malo prije i politički postala ovisna o Veneciji, nabavlja ne samo vrsni kamen nego i ugledne majstore.

Djelujući duže vrijeme u Veneciji, u Bonovoj radionici ili samostalno, prihvatio je Juraj Dalmatinac i opći tip mletačke gotičke stambene zgrade i građevne ukrasne elemente »cvjetne« gotike, naročito one sa stilskim značajkama Bonove radionice. Prototipove ili uzorke kasnijih Jurjevih portala i prozora na splitskim (i ostalim dalmatinskim) zgradama nalazimo na nekim mletačkim palačama i crkvama prve polovice XV stoljeća.<sup>2</sup> Osobito je uočljivo Jurjevo značajno sudjelovanje u izgradnji i ukrašavanju portala Duždeve palače, Porte della Carta, ali jednako i u građevnom ukrasu njezina portika, tzv. »Foscarijeva portika«. Na tom je poslu zacijelo majstora Jurja zatekao poziv da preuzme gradnju šibenske katedrale.<sup>2a</sup>

Mletačka palača, koja je bila uzorom gotičke arhitekture XV stoljeća u Veneciji i koja je najvidnije utje-

cala na oblikovanje i ukras gotičkih palača Jurjeve radionice u Splitu, posebno Papalićeve palače, bila je tzv. Cà d'Oro, djelo njezina vlasnika Marina Contarinija, Bonove radionice i radionice Mattea Ravertija.<sup>3</sup> Na toj istaknutoj gradnji (1424—1437) zacijelo je sudjelovao i Juraj Dalmatinac s Bonovom radionicom, iako za to zasad nemamo pismenih dokaza. O tome posebice svjedoči Papalićeva palača u Splitu, kojoj je Cà d'Oro bila izravnim uzorom.

Majstor Juraj nije mogao na splitskoj palači primijeniti raskošno pročelje njezina mletačkog uzora okrenutom prema kanalu, jer unutar srednjovjekovnih zidina nije bilo širokih ulica i trgova za takvo pročelje. Ali zato je on u svojim splitskim gradnjama primijenio taj opći tip tadašnje mletačke stambene zgrade i njezine karakteristične građevne ukrase.

U gotici mijenja mletačka stambena zgrada svoju osnovnu strukturu. Nekadašnji se prizemni portik zatvara, a oblikuje se unutrašnje intimno dvorište, u kojemu zgrada dobiva svoju drugu fasadu, vanjsko natkriveno stubište do prvoga kata, natkritu ložu, a na prvom katu reprezentativnu dvoranu u obliku slova L (»portego«) s poliforom i rezbarenim drvenim stropom. Dvorišni portal postaje glavni, a istaknut je i onaj na vrhu dvorišnoga stubišta.<sup>4</sup>

Radeći na tim mletačkim palačama i crkvama Juraj primjenjuje i nastavlja samostalno razvijati i karakteristične mletačke kasnogotičke — a posebno Bonove — ukrasne elemente: motiv rovaša, zavintoga konopa, štapa, dijamantnih šiljaka, trolisni luk prozora s cvjetnom kitom na vrhu, tip kapitela s ugaonim volutama i ružama u sredini i osobito tip kapitela sa tzv. »debelim lišćem« (foglie grasse). I drveni Jurjevi ukrasi imaju također podrijetlo u mletačkoj kasnogotičkoj arhitekturi. A isto tako sklonost polihromiji skulpture i arhitekture.

## ROMANIČKA, GOTIČKA I RENESANSNA KUĆA U SPLITU

Izuzetna ličnost majstora Jurja, ali i povoljne ekonomske i društvene prilike u Splitu, pridonijeli su prihvaćanju i razvitku toga tipa gotičke stambene zgrade.

U razdoblju autonomne komune u XIII i XIV stoljeću nije u Splitu bilo nekih velikih socijalnih razlika

Tehnički nacrti izvedeni su, prema autorovim predlošcima, u Gradskom zavodu za zaštitu spomenika u Splitu.



1. Dvorišno pročelje Cà d'Oro u Veneciji

među građanima, a to se odražavalo i na stambenoj izgradnji.

Sve življa karavanska trgovina s Istokom, što se razvila u XV stoljeću, obogatila je neke splitske i neke tada doseljene obitelji. Politička ovisnost o Veneciji, od 1420, bila je poticajem oponašanja mletačkog života i stanovitog podizanja općega standarda.

Napokon, i humanistički pokret razvio je zahtjeve kultiviranoga građanina; i u svakodnevnome životu i u kulturi i umjetnosti.

Rezultat je bio zahtjev za udobnijim, higijenskim, pa i raskošnijim stanovanjem, a zatim i želja za reprezentacijom i za isticanjem. Primjer splitske humanističke obitelji Papalić karakterističan je za tu klimu, koja u generaciji sredine XV stoljeća teži za udobnijim životom i stanovanjem, a u idućoj generaciji, potkraj toga stoljeća, u Marulićevo doba, i za višom kulturnom razinom.<sup>5</sup>

Razdoblju autonomne komune u Splitu odgovarala je romanička kuća. Unatoč općenitom ekonomskom blagostanju, stambene zgrade Splitskana, pa i većeg dijela plemićkih obitelji, bile su skromne, i veličinom, i ukrasom, i udobnošću života u njima. Romanička se zgrada sasto-

jala od jedne prostorije u prizemlju, jedne na prvom katu, jedne na drugom i jedne tavanaške, gdje je bila i kuhinja. Sobe su po katovima bile povezane drvenim unutrašnjim stubama, u istom stambenom prostoru. Građevni ukrasi vrata, pročelja i drugoga bili su rijetki i skromni.<sup>6</sup>

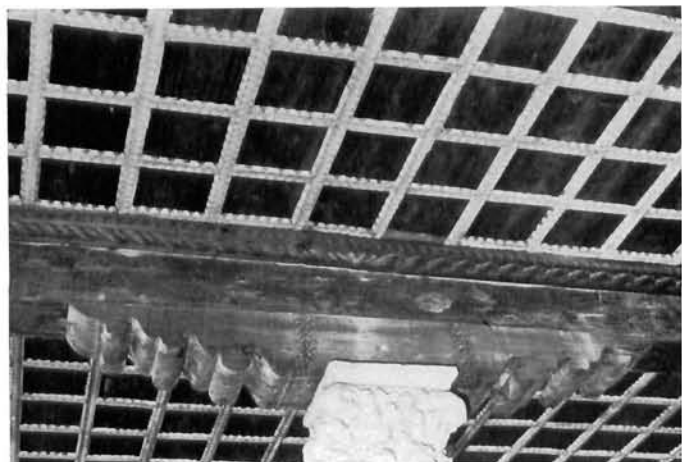
U XIV stoljeću nisu se gradile nove gotičke stambene zgrade, nego su se starije, romaničke, pregrađivale. Otvarali su se novi veći i pravilnije postavljeni gotički prozori, a niski su se katovi povisivali.

Već u prvim desetljećima XV stoljeća zapaža se novo strujanje u splitskoj gotičkoj arhitekturi. Sigurno je da je nekoliko zgrada sagrađeno ili pregrađeno u Splitu i prije Jurjeva dolaska, tj. između pripojenja Splita Veneciji 1420. i gradnje Arnirove (1446) ili Staševe (1448) kapele. Ali tek oko sredine stoljeća naglo oživljava stambena graditeljska djelatnost u Splitu u tijeku 2—3 desetljeća gradi se ili pregrađuje veći broj kuća i palača u novom duhu koji naglo prevladava. Pojava Jurja Dalmatinca u Splitu, njegovi dokumentirani radovi na Arnirovoj i Staševoj kapeli i djelatnost njegove splitske radionice moraju se povezati izravno s tom građevnom djelatnošću.

Promjene u gradnji stambene zgrade nagle su i radikalne. Nove su zgrade mnogo prostranije i veće. Ne prevladava visina nego horizontala građevine. Budući da slobodnih građevnih terena nema, nove se kuće grade na položaju nekoliko manjih kuća, bilo da se one ruše, bilo da se, češće, pregrađuju i spajaju u jednu zgradu, povisujući razine katova i dodajući novo pravilno i reprezentativnije pročelje. Raspored vrata i prozora teži simetričnom smirivanju.

U nedostatku širokih trgova i slobodnih vizura, kao u Veneciji, ne posvećuje se u Splitu tolika pažnja glavnom pročelju zgrade. Obično se zadovoljava središnjom biforom, rjeđe triforom, a iznimno kvadriforom na prvom katu. Balkoni nisu česti, uglavnom zbog komunalne zabrane. Altane i solariji na krovovima kuća nisu sačuvani, ali jest nekoliko otvorenih loža na posljednjem katu zgrada. Zgrade su često premošćivale uske uličice i tvorile prolaze s gotičkim lukovima.

Mijenja se i osnovna struktura stambene zgrade. Stvara se dvorište, s dvorišnim portalom. Negdje je ono po veličini skromno, a negdje prostrano, ali uvijek sklad-



2. Strop dvorišnoga trijema Cà d'Oro u Veneciji



3. Strop »porticon« Cà d'Oro u Veneciji



4. Palača Barbaro u Veneciji

no, intimno i lijepo, s ložom, krunom bunara, nenatkrimtim vanjskim stubištem do ukrašenih vrata prvoga kata i s dvorišnim pročeljem zgrade, kojemu je posvećena naročita pažnja. Kasnije dogradnje i pregradnje uništile su ta dvorišta, ali se njihovi ostaci mogu otkriti na dvadesetak splitskih gotičkih kuća.

Kako se taj tip splitske stambene kuće u gotici naglo pojavio, tako je u renesansi brzo i nestao, što dokazuje da nije riječ o nekoj lokalnoj graditeljskoj tradiciji nego o utjecaju mletačke gotičke arhitekture, ponajprije posredovanjem majstora Jurja. Renesansna kuća nije se u Splitu i u Dalmaciji promijenila samo stilskim građevnim ukrasima, jednako kao što ni ranija gotička ne znači tek promjenu vanjskih elemenata, kako se dosad mislilo,<sup>7</sup> nego je posrijedi bitna izmjena strukture zgrade i njezina korištenja. U renesansi postaje opet važno ulično pročelje, a dvorište nestaje. Portal više ne vodi u dvorište, nego opet izravno u kuću. Nestaju dvorišne lože, karakteristične za Jurjevu arhitekturu, ali i vanjske dvorišne stube, koje zamjenjuje unutrašnje stubište od prizemlja do posljednjega kata.

## PALAČA OBITELJI PAPALIĆ

Kao što je Cà d'Oro bila uzor za mletačku arhitekturu razdoblja cvjetne gotike, tako je palača obitelji Papalić, što ju je Juraj Dalmatinac podigao za tu bogatu humanističku obitelj, bila uzor ostalim splitskim zgradama druge polovice XV stoljeća.

Papalići se ubrajaju među nekoliko najstarijih i najuglednijih splitskih obitelji. Značajnu ulogu odigrali su u političkoj, privrednoj, kulturnoj i književnoj povijesti Splita.<sup>8</sup>

Njihovu palaču u starom dijelu grada, unutar zidina Dioklecijanove palače, povezivali su svi autori koji su pisali o Jurju Dalmatincu s tim majstorom ili s njegovom radionicom, u cjelini ili djelomično.<sup>9</sup> Jedini Frey isključuje Jurjev udio u gradnji palače, videći u njoj splitsku autohtonu arhitekturu, što, međutim, ničim ne obrazlaže i ne dokazuje.<sup>10</sup>

Narudžbu za njezinu gradnju dobio je Juraj zacijelo od Tome Papalića kad je taj s njime, kao prokurator stolne crkve, sklopio 1448. ugovor za gradnju kapele sv.

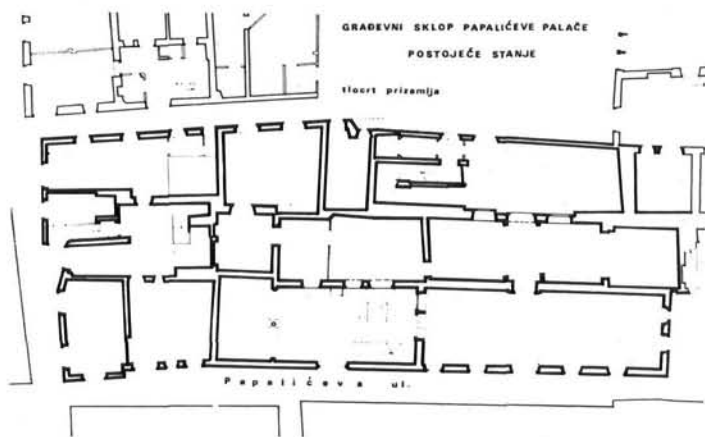
PAPALIĆEVA PALAČA - POSTOJEĆE STANJE

južno pročelje

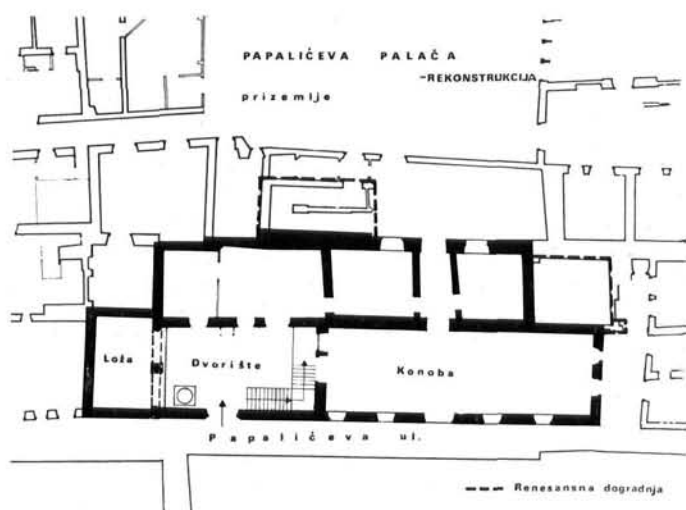
— Gotička gradnja



5. Južno pročelje Papalićeve palače



6. Građevni sklop Papalićeve palače, tlocrt



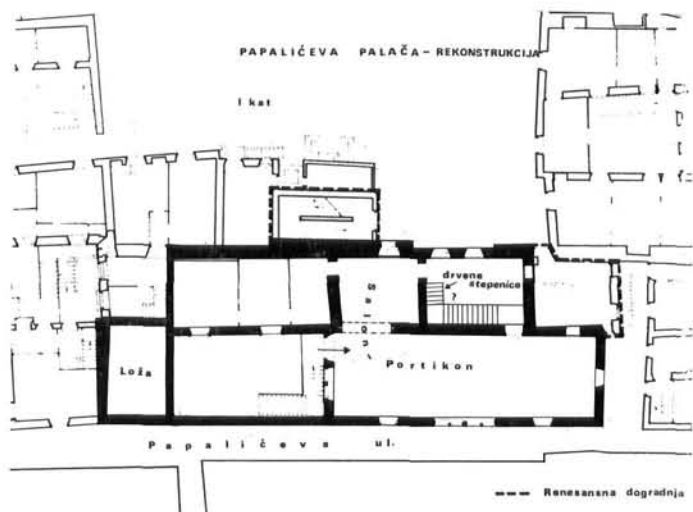
7. Rekonstrukcija prizemlja Papalićeve palače

Staša.<sup>11</sup> Radeći na kapeli sv. Staša Juraj je morao organizirati u Splitu svoju klesarsko-kiparsku radionicu.

Govoreći o Jurjevu autorstvu nekih splitskih palača, govorimo o njemu kao autoru nacrti, kao izvoditelju zgrade, kao nadziratelju gradnje i klesarskih radova i kao kiparu tek nekih istaknutijih skulptura na njima. Njegovo je autorstvo na tim palačama jednako kao i Bonovih na brojnim mletačkim palačama, kao i potpisanoga Bartolomea Bona na Porta della Carta. Majstor Juraj može biti autor neke zgrade, a da sam na njoj nije nijednog kamena isklesao, ako je načinio njezin projekt, nadzirao izvedbu, a ukrasni su dijelovi klesani prema njegovim modelima i crtežima.

Na mjestu današnje Papalićeve palače bile su prije četiri manje kuće. Jugozapadna je porušena da bi se dobilo dvorište, jugoistočna je također porušena, pa je sagrađena nova gotička zgrada, koja se koristila također jednom ili dvjema sjevernim, još romaničkim, kućama, s tim što su im unutrašnjosti preuređene.<sup>12</sup>

Po svoj je prilici Jurjev projekt obuhvaćao i novu izgradnju ili pregradnju s gotičkim prozorima dvorišnog pročelja sjeverne zgrade, ali to nije bilo provedeno



8. Rekonstrukcija prvoga kata Papalićeve palače

zbog zastoja gradnje, a kad je gradnja nastavljena, već u XVI stoljeću, provedena je u tada suvremenom renesansnom stilu.

Papalićeva palača u cijelosti odgovara tipu mletačke gotičke stambene palače Bonova i Jurjeva razdoblja. Ona je štoviše jedan od idealnih primjera strukture takve zgrade: dvorište za intimni život, odijeljeno visokim zidom od javnog života; prizemlje namijenjeno gospodarskim skladištima; velika dvorana u obliku slova L (porticon) na prvome katu (piano nobile) do koje vodi kameno nenatkrito stubište; unutrašnja komunikacija drvenim stubama do drugoga kata reprezentativna polifora na uličnom pročelju, ali i istaknuto dvorišno pročelje palače; natkrita loža; cisterna s krunom i dr.

Kako je prizemlje Papalićeve palače imalo ulogu skladišta, a zgrada se nalazila u uskoj uličici, nije mu posvećena gotovo nikakva pažnja što se tiče građevnog ukrasa.

Prema jugu prizemlje ima veća vrata, prema istoku malena, a jedna su u dvorištu.<sup>13</sup>

Prvi kat Papalićeve palače odgovara po tipu takozvanom »piano nobile« mletačke gotičke stambene palače. Unatoč kasnijim izmjenama u unutrašnjosti, očita je tlocrtna podudarnost Papalićeve palače s Cà d'Oro (u većim omjerima) ili ostalim mletačkim građenima po istome uzoru.

Središnji zid velike dvorane na prvom katu ima širok otvor, od poda do stropa. Taj raspon podržava greda koja se na krajevima oslanja na dva kamena pilona s ukrašenim konzolnim kapitelima. Ta je dvorana tvorila tlocrt oblika slova L, tipičan mletački »porticon« toga doba.<sup>14</sup>

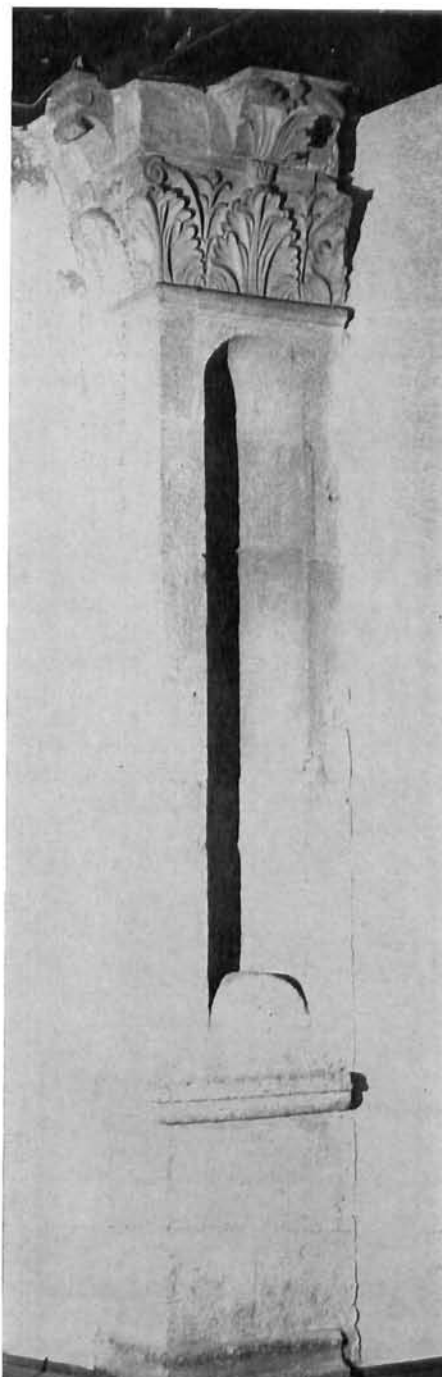
Naročitu vrijednost i privlačnost velikoj dvorani na prvom katu Papalićeve palače i danas daje njezin sačuvani drveni strop.

Na jednostavno profiliranim kamenim konzolama na oba duža zida stoje drveni imposti (modiljoni) koji rasterećuju uzdužne grede nad njima. Ti su imposti oblikovani piljenjem i ukrašeni rezbarenjem. Nad njima su grede oslonjene na zidove, a nad njima, poprečne grede što nose pod gornjega kata. Uzdužne grede ukrašene su sa dva sitna obruba i plastičnom pletenicom (odnosno zavijenim konopom s dvostrukim profilom

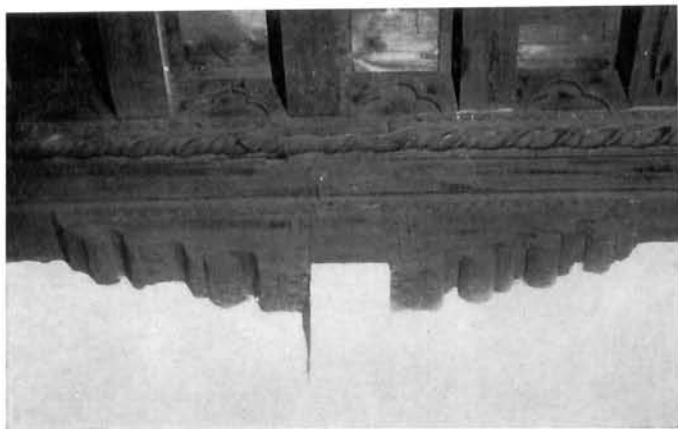
— jednog okruglog i jednog udubljenog konopa). Razmaci iznad uzdužnih greda, a između poprečnih stropnih greda, ispunjeni su slijepim gotičkim trolisnim arkadama.

Među gredama na stropu velike dvorane Papalićeve palače bile su izvorno umetnute drvene oslikane kasete. I danas je u zapadnom dijelu stropa sačuvano desetak letvicama obrubljenih kaseti, ali su slikani ukrasi s njih nestali.<sup>15</sup>

U veliku dvoranu, »porticon«, Papalićeve palače ulazilo se kroz ukrašena vrata na vrhu dvorišnih stuba. Vrata bez lunete uokvirena su vijencima zavintutoga



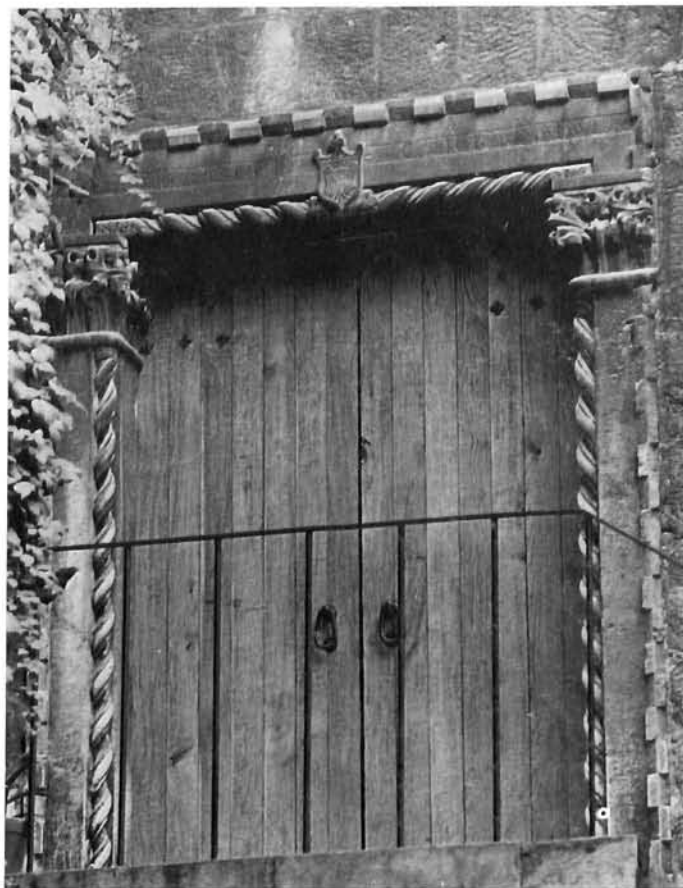
9. Pilastar u dvorani prvoga kata Papalićeve palače



10. Ukrasi stropa u dvorani prvoga kata Papalićeve palače

11. Portal dvorane prvoga kata Papalićeve palače

12. Dvorište Papalićeve palače — Muzeja grada Splita



konopa i raboša, uobičajenim Jurjevim ukrasom. I lišće kapitela-konzola izrazito je Jurjevo nesimetrično složeno lišće povijeno na vjetru s istaknutim svrdlom radenim šupljinama. Taj tip vrata takva ukrasnog pojasa, takvih kapitela i ravna nadvratnika bez lunete, eventualno s grbom na nadvratniku, redovito je Juraj postavljao na vrhu stubišta, kao ulaz u prvi kat palače. Ona nam mogu biti pouzdan pokazatelj Jurjevih palača u Splitu, odnosno njegove radionice.<sup>16</sup>

Bočno, dvorišno gotičko pročelje Papalićeve palače čitavom svojom kompozicijom provodi tip palača što ih je majstor Juraj u Veneciji vidio i gradio: desno je od stubišnih vrata ukrašena bifora, a na drugom katu nad njom također ukrašena monofora.

Glavno, ulično pročelje Papalićeve palače nije onako raskošno kao brojnih mletačkih gotičkih palača zbog već navedenog razloga. Ipak, iznad krajnje skromnog prizemlja otvara se velika kvadrifora sa bogato razvedenim mrežištem. Ta mrežišta dvostrukih trolisnih zabata i četvorolisna otvora nad njima engleskog su podrijetla, ali su u Veneciji primjenjivana vrlo rano, već u XIV stoljeću, a osobito u XV, posebno u Duždevoj palači i na Cà d'Oro.<sup>17</sup>

Dok anđeo štitonoša u mrežištu kvadrifore odaje stil Jurja Dalmatinca, osmorokutni su stupovi rjeđi u njegovu opusu (kape'a sv. Staša), a pogotovu kapiteli s hrastovim lišćem i žirom odudaraju od svih Jurjevih kapitela, pa i od uobičajenih mletačkih toga doba.<sup>18</sup> Možda je riječ o nekom sjevernjačkom utjecaju što je mogao djelovati izravno na Jurja, ili na mletačku arhitekturu toga doba, odakle je Juraj mogao preuzeti motiv. Mi zapravo i ne znamo gdje je sve Juraj do 1441. bio i što je mogao vidjeti i prihvatiti.

Motiv anđela koji drži obiteljski grb preuzima Juraj s portala Cà d'Oro i s nekih drugih mletačkih gotičkih palača. Na licu anđela postoje tragovi boje.

Ostali prozori prvoga i drugoga kata Papalićeve palače, monofore sa šiljatim trolisnim lukom, ponavljaju Jurjev tip navedene bifore. Kapiteli pilastara — doprozornika izrazito su Jurjevi, s nesimetričnim povinutim lišćem. Negdje se nad njima pojavljuje niz dijamantnih vrhova, a oba prozora imaju jednostavno profilirane kapitele. Nad lukom je motiv raboša, a u jezičcima





13. Kvadrifora na pročelju  
Papalićeve palače

trolista biljni su ukrasi. Neki prozori imaju potprozorne ploče, podržavane lisnatim konzolama. Ploča pod prozorom drugoga kata na istočnoj strani zgrade bogato je profilirana Jurjevim lisnatim ukrasom.

Na drugom katu glavnoga pročelja, iznad kvadrifore, nalazi se danas balkon s vratima neprofiliranih dovratnika i nadvratnika. Lijepa dugačke elegantne konzole s lisnatim klesanim ukrasima govore u prilog mišljenju da je tu izvorno bio balkon. Današnja ploča balkona, kraća od konzolâ, i noviji izgled vrata dovode to u sumnju.

Balkon je redoviti građevni element mletačkih gotičkih palača, osobito XV stoljeća, bilo da je riječ o dugačkim balkonima pred poliforama, bilo o malim plitkim balkonima pred monoforama. I Cà d'Oro ima takve male balkone, ukrašene kamenim ogradicama i konzolama s lavljim glavama pod njima.

Ustanovio sam da su izvorna vrata balkona, gotička bifora, skinuli oko 1885. tadašnji vlasnici Papalićeve palače i uzidali u Vilu Katalinić na istoimenom brijegu. Vila je uništena u posljednjem ratu, ali je sačuvano nekoliko njezinih fotografija.

Očito je da je današnje zatvoreno stubište dozidano u vrijeme renesansne dogradnje Papalićeve palače i da ga u Jurjevu projektu nije bilo. Analogno ostalim mletačkim palačama toga doba, do prvoga kata uspinjalo se dvorišnim otkritim stubištem, a do drugoga malim drvenim stubama što su se nalazile u jednoj od prostora, a ne u posebno zidanom stubištu.

Na drugom katu nije moguće uočiti izvorni raspored prostorija, jer je pregrađen u dva stana s hodnicima i sobama.

Stropovi su i na drugom katu bili drveni, s vidljivim gredama, a možda i s oslikanim kasetama, što se može zaključiti po vidljivim kamenim konzolama i ulomku skromno profilirane grede uzduž južnoga zida.

I gotički i renesansni dio Papalićeve palače imaju sačuvan izvorni kameni žlijeb za vodu iznad drugoga kata. Budući da se taj žlijeb nalazi i na zapadnoj strani gotičke zgrade, može se zaključiti da je zgrada imala izvorno krov na četiri vođe, a ne na dvije kao danas.

Dvorište Papalićeve palače, sa svojim portalom, ložom, otkritim stubištem, krunom bunara i gotičkim i renesansnim dvorišnim pročeljima nije samo najljepše splitsko ili dalmatinsko dvorište jedne gotičke stambene palače, nego se i među mletačkim sačuvanim dvorištima ubraja među najljepša.<sup>19</sup>

Dvorišni portal Papalićeve palače, kao i onaj Dagubijeve, oba Jurjeva djela, nadmašuju i veličinom i bogatim klesarskim ukrasima i umjetničkom vrsnoćom zamisli i izvedbe sve takve sačuvane dvorišne portale stambenih palača u Veneciji. S njima se može usporediti tek njihov uzor, onaj Cà d'Oro, pa i on je potpuno obnovljen.

Veliki i bogato ukrašeni Jurjev dvorišni portal Papalićeve i Dagubijeve palače srećemo u tadašnjoj mletačkoj civilnoj arhitekturi, ali skromnijeg ukrasa. Mletački portal redovito nema konzolne kapitule na dovratnicima, što je karakteristično za sve splitske Jurjeve portale. Dvorišni portali mletačkih gotičkih palača obično su vrlo skromni.<sup>20</sup>

Osim uobičajenim pojasom na raboš, uokvirio je majstor Juraj ta dva istaknuta splitska portala obrubom lišća i ploda vinove loze, što izlazi iz zmajeva ždrijela na dnu oba dovratnika. Kapituli dovratnika imaju tipično Jurjevo gotovo barokno povijeno lišće.

Jurjev osobni kiparski zamah najočitije odaje lišće što okružuje Papalićev grb u luneti portala, sa zmajem na vrhu. Tako temperamentno i sigurno razmahan ukras nismo sreli ni na najljepšim mletačkim palačama. On je, više nego anđeo nad kvadriforom, pouzdan dokaz Jurjeva autorstva Papalićeve palače. Ta prava barokna eksplozija lišća najljepša je ukrasna skulptura našega starog graditeljstva.<sup>21</sup>

I loža u dvorištu Papalićeve palače odaje temperament majstora Jurja svojim širokim rasponom, jakim stupom i razigranim kapitelima, naročito središnjim koji djeluje monumentalno poput neke skulpture. Lukovi lože gotovo su polukružni, tek na vrhu lagano izvijeni. Obrubljeni su karakterističnim Jurjevim vijencem: motivom štapa (bastona) i rovaša. Središnji kapitel i dva konzolna polukapitela nose izrazito Jurjevo lišće što ga vjetar povija na suprotne strane, s istaknutim usporednim okomitim profilima (poput stapki) s donje strane lišća.

Loža Papalićeve palače zaprema visinom dva kata zgrade u kojoj se nalazi. Zaštitom od kiše, hladom od sunčane žege i izdvojenosti od gradskog života pružala



14. Dvorišni portal Papalićeve palače

je odmor i rasonodu vlasnicima palače, a bila je često skladni ambijent renesansnim pjesnicima, glazbenicima i ostalim humanistima Marulićeva i Papalićeva kruga u doba renesanse.<sup>22</sup>

Uza sjeverni zid dvorišta uzidana je kamenica s podnožjem, ukrašena veoma bujnim i izvijenim, izrazito Jurjevim lišćem, jedan od »najbaroknijih« primjera njezove ukrasne skulpture. Kompoziciji lišća nedostaje donji dio, pa je zacijelo riječ o gornjem dijelu kapitela.





15. Dvorišni portal Papalićeve palače, detalj

Tako velikom kapitelu ne nalazim mjesto na Papalićevoj palači. Vjerojatno je bio namijenjen šibenskoj katedrali, splitskoj komunalnoj ili kneževnoj palači, ili nekoj drugoj reprezentativnoj građevini, pa je, zbog oštećenja, preuređen za umivaonik-pilo u dvorištu Papalićeve palače.

Za nenatkrite stube mletačkih palača karakteristično je da su se pod njima otvarali lukovi, obično tri luka, tvoreći konstruktivni i ujedno dekorativni građevni element. U Splitu, gdje se gradilo isključivo kamenom (a ne i ciglom), ti nosivi lukovi nisu dosljedno primjenjivani; obično bi bio tek jedan luk. Pod stubištem Papalićeve palače nema nijednoga, nego stube podupire kamena greda pod kojom su vrata podruma.

Sve do obnove godine 1950. stajala je na izvornom položaju kamena ogradica stubišta Papalićeve palače, i to samo onaj dio na gornjem stajalištu, pred kućnim vratima. Bez razloga je uklonjena i danas se nalazi ras-

tavljena u muzejskome lapidariju. Ogradica te balature sastojala se od šest stupića i jednog polustupića, s glavicama s volutama i bazama i s gotičkim trolisnim lukovima među njima. Gornji rukohvat i okomiti završetak ogradice prema stubištu zatvarao je ukrasni obrub dijamantnih šiljaka i jednostavnih profila. Nad tim pilastrićem na početku ploče balature stajao je ukras u obliku kamene šiške.

Naveo bih, kao značajku Jurjeve stvaralačke slobode i nesputanosti stilskim i radioničkim šablonama, da on slobodno varira ogradice koje na raznim građevinama izvodi. Glavice ograde na Papalićevoj palači s volutama su i rozetama; one na palači kod Zlatnih vrata s uspravnim akantusovim lišćem, a one na ogradicama u šibenskoj katedrali sa zavinitim lišćem.

Takva, još uvijek samo gotička, Papalićeve palača postala je potkraj petnaestoga i na početku šesnaestog stoljeća, u jeku renesanse, sijelo splitskih humanista. Glavnu riječ i osnovni ton svemu davao je zacijelo začetnik hrvatske književnosti i još poznatiji latinski pjesnik i filozof Marko Marulić Pecinić. Uz Marulićevo ime povezana su najuže dva člana obitelji Papalić, Dmine i Jerko.<sup>23</sup>

Marko Marulić i Dmine Papalić obilazili su često solinske ruševine, pa je Marulić posvetio Papaliću dvije svoje objavljene zbirke arheoloških natpisa. Proučavajući te kamene natpise stare Salone, Dmine Papalić ih je sakupljao i uzidao u dvorište svoje palače, čineći ga tako još slikovitijim i tvoreći istaknutu arheološku renesansnu zbirku.<sup>24</sup>

Gradnja Papalićeve palače prema prvotnome Jurjevu projektu nije dovršena, i oko sredine šesnaestog stoljeća nastavlja gradnju tadašnji njezin vlasnik Nikola Papalić (umro oko 1575) u renesansnom stilu. Svršetak gradnje zabilježen je na kruni bunara godinom 1565, inicijalima N. P. i obiteljskim grbom.

Tim drugim građevnim zahvatom obnovljena je u renesansnom stilu središnja zgrada kompleksa Papalićeve palače.



16. Loža u dvorištu Papalićeve palače



17. Središnji kapitel lože Papalićeve palače



18. Stubišna ograda Papalićeve palače prije uklanjanja 1950.

Dvorišno pročelje dobilo je četiri renesansna prozora, od kojih je jedan bogatije ukrašen, u izrazito renesansnom stilu (Alešijeva kruga).

Sa sjeverne strane Papalićeva je palača tada dobila novo dozidano zatvoreno stubište. Ističu se na ulazu granitni stup s kapitelom i ukrašeni prozor na prvom katu.

U osamnaestom stoljeću izvršene su u unutrašnjosti palače pregradnje i neke su sobe dobile rokoko štukature.

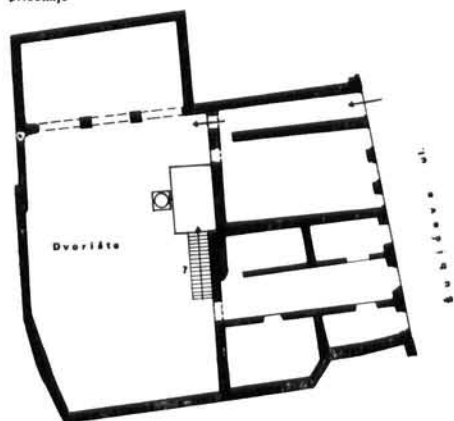
Potkraj prošloga stoljeća dozidan je gotičkoj Papalićevoj palači treći kat.<sup>25</sup> Nakon požara 1918. obnovljena je palača i njezino prizemlje pretvoreno u noćni lokal.

U povodu proslave petstogodišnjice rođenja Marka Marulića, 1950, restaurirani su dio prizemlja i prvi kat palače, da se u njima održi prigodna izložba o Maruliću.

Zgrada je namijenjena Muzeju grada Splita, koji ni do danas nije uspio iseliti njezine stanare i restaurirati tu najljepšu palaču Jurja Dalmatinca.<sup>26</sup>

MALA PAPALIĆEVA PALAČA - REKONSTRUKCIJA

prizemlje



19. Rekonstrukcija Male Papalićeve palače

## PALAČE I KUĆE JURJEVA STILA U SPLITU

Takozvana *Mala Papalićeva palača* (Šubićeva ulica) pripadala je drugoj grani te obitelji. Sagrađena je potkraj XIII ili na početku XIV stoljeća u romaničkom stilu. Događena je u prvoj polovici XIV stoljeća u ranom gotičkom stilu. Oko sredine XV stoljeća pregrađuje se u zreлом gotičkom stilu, zadržavši romaničku nesimetriju pročelja.

Mala Papalićeva palača dosad se razmatrala ili s obzirom na reljef portala ili tek usput, s obzirom na njezino pročelje. Nisu uočene njezine građevne značajke koje je poistovjećuju s Velikom Papalićevom palačom i tipom mletačke kasnogotičke palače što ga je Juraj primjenjivao u Veneciji i u Splitu. I ona ima (ili je imala) sve karakteristike takve palače: dvorišni ulaz, dvorište, ložu, vanjsko stubište s pristupom prvome katu.<sup>27</sup>

Portal nije služio za ulaz u zgradu, nego u prolazni trijem što je vodio do dvorišta. Nad trijemom je prostorija višega nivoa, a nad njom mala terasa, varijanta altane. Taj dio, dakle, ne spada pod kućni krov, a portal je karakterističan za dvorišni, a ne kućni portal.



20. Bifora Male Papalićeve palače

U dvorištu je bilo vanjsko stubište koje je vodilo do vrata prvoga kata — što nije sačuvano.

Dvorište Male Papalićeve palače bilo je vrlo prostrano. S njegove sjeverne strane bila je loža sa tri luka (od kojih je danas samo jedan vidljiv, dok su dva zazidana u dograđenoj kući). Lukovi lože jednaki su i oblikom i profilima štapa i motiva raboša s lukovima Velike Papalićeve palače. Kapiteli su arhaičnoga Jurjeva tipa s ugaonim volutama i ružicom među njima.

Ulični portal najistaknutije je svjedočanstvo Jurjeva autorstva Male Papalićeve palače. Profil lunete jednostavnog je ukrasa štapa (bastona), čest motiv na splitskim gotičkim portalima, i Jurjevima i ostalim, uglavnom ranijeg datuma. Grb u kvadrilobu također je gotički, posebno Jurjev, motiv.

I motiv lunete portala, u kojoj anđeli ili putti podržavaju štit s grbom, poznat je u mletačkoj arhitekturi. Očito je da odaju i Jurjev stil i Jurjevu ruku, usporede li se s ostalim njegovim brojnim stavovima, draperijama, krilima, licima, kosom i sl. I lisnati kapiteli dovratnika izrazito su Jurjevi, preuzeti iz Bonove mletačke radionice i osobno temperamentno oblikovani.

Takve polukapitele nalazimo na kićenim gotičkim prozorima iste palače. Prozori se ističu trolisnim uzvnutim lukovima s pojasom motiva na raboš i lisnatom kitom na vrhu. Naročita pažnja posvećena je bifori na drugom katu, jednoj od najljepših u Splitu. Ukrašavaju je ne samo uobičajena dva kamena prstena u visini glavica doprozornika nego i treći u sredini, između vrhova oba prozora bifore.

Uvjeren sam da je Juraj Dalmatinac projektirao i treću splitsku gotičku palaču, onu koja je dozidana istaknutoj romaničkoj palači kraj Zlatnih vrata (Ulica majstora Jurja). Prvotnog vlasnika te palače nije moguće odrediti prema grbu, a kasnije je pripadala obitelji Cindro. Palača je obnovljena 1960, pa su tom prigodom otvoreni i restaurirani loža prvoga kata i go-

tički prozori drugoga kata, a dozidana je nova prostorija lože.

Smatram da je cjelovit projekt palače Jurjev, jer odaje njegovu strukturalno-funkcionalnu koncepciju zgrade i njegove građevnoukрасne elemente; odražava, štoviše, i njegov snažan i nespontan osobni temperament što dolazi do izražaja naročito u loži-polifori prvoga kata, koja se čak odvaja od uobičajenih mletačkih »balkonata« toga doba i stila.<sup>28</sup>

Karakteristični su Jurjevi građevni ukrasi, zavinuto uže na dvorišnom portalu i na kućnom na vrhu stuba, obogaćeni na vratima unutar lože prvoga kata i pojasom klesanim na raboš; pojasi štapa i motiva na raboš u dvorišnoj loži; tip kapitela s ugaonim volutama na stupu lože.

Dvorišno stubište skladni je primjer otkrivenog stubišta mletačkih palača što ga je i Juraj primjenjivao. Ono, štoviše, ima pod svojim višim dijelom i pod gornjim odmorištem rasteretni luk što tvori malu nišu, poput sličnih mletačkih stubišta, ili poput onoga palače Dagubio.

Nije sačuvana kamena ograda odmorišta stubišta, ali se na temelju posljednjega njezina stupića u dovratniku i na temelju dva sačuvana odvojena fragmenta može rekonstruirati. Na temelju sačuvanog desnog dovratnika rekonstruirana su i vrata na vrhu stubišta.

Kroz ta vrata ulazilo se u prostoriju koja je spoj lože mletačkih palača (npr. Cà d'Oro prema Canalu Grande) i salona ili »porticono«. Njezina loža, balkonata ili polifora, pruža osebujnu Jurjevu karakteristiku. Ova loža, kao i ona na prvom katu palače Dagubio, najznačajniji su primjeri kako majstor Juraj individualno preoblikuje ustaljene gotičke tipove, što se nijedan graditelj u Veneciji nije usudio učiniti. Ta je loža zapravo karakteristična polifora »cvjetne« gotike Bonove radionice, ali je Juraj gotičke arhivolte prozora zamijenio arhitravom, davši tako loži naročitu snagu i



21. Loža u dvorištu palače kraj Zlatnih vrata

posebnu arhitektonsku čistoću. Prekrije li se gornja trećina polifore prvoga kata dvorišnog pročelja mletačke Cà d'Oro, dobiva se loža ove splitske palače, čak i u odnosu prema stubištu i vratima nad njima. I stupovi te lože, svojom masivnošću, širokim rasponima i tipičnim snažno oblikovanim kapitelima s povinutim lišćem izrazito su Jurjeve pozitivne i osebuje značajke. Zapadna vrata, koja iz te pretprostorije vode u dvoranu, bogata su ali ujedno impresivna ne pretrpanošću, nego jedinstvenošću i skladom građevnog ukrasa. Južna manja vrata skromnoga su gotičkog profila.

Skladno raspoređene gotičke monofore na drugom katu dvorišnoga pročelja svojim građevnim klesarskim elementima također odaju Jurjev stil: trifoliji, motivi raboša, lisnate kite nad prozorima. Kapiteli doprozornika skromnijeg su ukrasa, ali također čestog na Jurjevim građevinama: jednostavni udubljeni i izbočeni profil s nizom dijamantnih šiljaka.

Kuću s grbom obitelji Marulić u Papalićevoj ulici, koja se nekoć smatrala domom pjesnika Marka Marulića, zacijelo je dao graditi kanonik Juraj Marulić šezdesetih godina XV stoljeća.

Ta je kuća zapažena i spomenuta kao djelo Jurjevih, odnosno Alešijevih sljedbenika,<sup>29</sup> zbog toga što je uočena njezina građevinska struktura i što je lijep portal prvoga kata pregradnjama nekadašnjeg dvorišta ostao zabačen i teško pristupačan u svjetlarniku današnje kuće.

Analizom strukture zida u kojemu se nalazi ulični portal može se ustanoviti da to nije zid same kuće nego dvorišni zid što se dizao do vrha portala, a iza njega se nalazilo neveliko, ali udobno i lijepo dvorište.

Nekada se, dakle, tipičnim otvorenim stubištem s dva kraka uspinjalo na balaturu-balkon, gdje se nalaze kićena gotička vrata kroz koja se ulazilo u salon ili porticon zgrade, što je tvorilo oblik slova L, pružajući jedan svoj krak nad prizemnom ložom i otvarajući prozor na ulicu. U malom dvorištu i danas se naslućuju obrisi nekadašnje karakteristične lože sa dva luka, a iz žbukanaoga zida izlazi grb neidentificirane obitelji.

Nekada dvorišni portal u Papalićevoj ulici skromniji je od portala ostalih Jurjevih palača. Marulićev grb u luneti nije u stereotipnom gotičkom štitu, već neuobičajeno uokviren okruglim lisnatim vijencem. I oblik i zamah lišća i sklonost kružnom oblikovanju okvira grba Jurjeve su značajke. Kompozicija i obrada toga lišća toliko je srodna onome u luneti portala zgrade na Dosudu i na vijencu nad portalom prvoga kata Ispod ure, te je očito da je riječ o istom majstoru, bez sumnje Jurju Dalmatincu. Osim okvira grba, portal Marulićeve kuće ima tradicionalne oznake splitske gotičke arhitekture, pa bi se moglo pretpostaviti da je Juraj umetnuo grb u lunetu nešto starijeg portala. Jednake starije značajke odaju i gotički prozori zgrade, bez karakterističnih trolisnih lukova.

Najljepši ukras Marulićeve zgrade i njezin dio najuže povezan uz Jurjevu radionicu zacijelo je portal prvoga kata. To je tipičan Jurjev portal s ravnim nadvratnikom, bez lunete, uokviren s vanjske strane vrpcom raboša, a s unutrašnje zavnutim konopom i s izrazito Jurjevim kapitelima bujnoga lišća u gornjem dijelu i paralelnim smirenim okomicama u donjem. To su ista vrata prvoga kata što ih srećemo u Papalićevoj palači, u palači u Ulici ilegalaca i obnovljena u palači kraj Zlatnih vrata.



22. Dvorište palače kraj Zlatnih vrata

Jurjev stil uočen je na dvorišnom portalu *kuće na Dosudu*.<sup>30</sup> Smatram da nije Jurjev samo portal nego i koncepcija palače s karakterističnim dvorištem, koja je u njegovo doba izvedena samo djelomično, jer je stubište dovršeno nešto kasnije u renesansnom stilu, a dvorišno pročelje zgrade nije ni izvedeno. Građevna zamisao dvorišnog portala, dvorišta i dvorišnoga stubišta s balkonom na vrhu odgovara kasnogotičkoj koncepciji Jurjeva razdoblja. Ako je majstor Juraj projektirao dvorišni portal zgrade, onda je zacijelo bio projektirao i samo dvorište i palaču koja odgovara tome tipu.

I kapiteli dovratnika portala i ukrasni okvir na mjestu grba u luneti imaju sve stilske oznake i kvalitete Jurjeve građevne skulpture. Kapiteli se sastoje od dva reda bujnoga akantusova lišća povijena u suprotnim pravcima, karakterističnoga za Jurjev stil. Motiv polukugle (točnije, kalote) na mjestu gdje bi nad portalom trebalo da se nalazi grb čest je na Jurjevim građevinama i kao da pripada njegovoj osobnoj značajki. (Nalazimo ga na loži u Ankoni, na Šišgoričevoj nadgrobnoj ploči u Šibeniku, na nadvratniku kuće Ispod ure u Splitu; ili Veneciji tek na jednom skromnijem portalu, možda također Jurjevu djelu, u Rio Terra dei Nomboli.)



23. Loža-balkonata prvoga kata  
palače kraj Zlatnih vrata

Stara splitska plemićka obitelj Grisogono posjedovala je u srednjem vijeku veliku *palaču na Peristilu*, od današnje Ulice kraj sv. Ivana do Krešimirove ulice. Bila je to zacijelo palača romaničkoga stila, koliko nam je poznato najveća u Splitu. Zbog njezina istaknutog položaja na ranosrednjovjekovnom glavnom gradskom trgu, nasuprot katedrali, i zbog velike romaničke lože u prizemlju, iznio sam pretpostavku da je to prvotno bila Komunalna palača s vijećnicom, do gradnje nove na Trgu sv. Lovre, današnjem Narodnom trgu.<sup>31</sup>

Godine 1403. podijelila su braća Antun, Andrija i Lovro Grisogono očevu palaču. Iz notarskoga spisa zaključuje se da je palača već tada imala ložu i vanjsko stubište.<sup>32</sup> Zaključujući po grbu s orlom na portalu u Ulici kraj sv. Ivana, čini se da je južni i srednji dio Grisogonove palače kupio jedan član splitske obitelji Cipci (Čipčić) ili obitelji Madije de Barbazanis, i naručio u majstora Jurja njezinu obnovu. Dvorište s ložom već je postojalo, a Juraj je načinio spomenuti portal kroz koji se ulazilo ne u kuću s unutrašnjim stubištem

kao danas, nego u prolaz, portik ili andron, a kroza nj u dvorište, gdje su se nalazile nenatkrivene stube što su vodile do prvoga kata. Juraj Dalmatinac, kao i na mnogim drugim zgradama u Splitu, nije dospio obnoviti u gotici pročelje palače prema Peristilu, pa je to načinjeno kasnije u renesansnom stilu.

Svoj pečat ostavio je ipak Juraj na portalu u Ulici kraj sv. Ivana. To je izrazito Jurjev, inače skromniji tip portala, s gotičkom lunetom i pojasom štapa (bastona). Karakteristični su kapiteli s Jurjevim lišćem, poput onih na portalima Papalićeve palače (prvi kat), Marulićeve (prvi kat) i Male Papalićeve palače. U luneti je grb obitelji Cipci (ili Madije) u lovorovu vijencu, a na nadvratniku klasičnim slovima (sa srednjovjekovnim ligaturama) ispisan natpis: DOMINVS CVSTODIAT I(N)TROITV(M) TVV(M) ET EXITV(M) TVV(M).

Po monumentalnome dvorišnom portalu Papalićeve palače rađen je onaj obližnje palače što ju je podigao Batista *Dagubio*, član obitelji koja se ne mnogo prije doselila u Split, obogatila trgovinom i dobila plemstvo.

Palaču *Dagubio* zacijelo je projektirao Juraj Dalmatinac, zajedno s bogatim portalom i karakterističnim dvorištem s ložom i stubištem, ali dogradnju nije dovršio, pa je nastavljena u renesansnom stilu.

Portal *Dagubijeve* palače klesan je po istom Jurjevu nacrtu kao i onaj Papalićeve, s malim dekorativnim izmjenama. Kapiteli dovratnika, s bujnim Jurjevim lišćem, identični su i oblikom i vrsnoćom izvedbe. Bogati pojas oko cijeloga portala jednako se sastoji od izvijene lozine grane s lišćem i grozdovima, tek što je lišće na Papalićevu portalu dosljednije »Jurjevo«, slobodnije i nesimetričnije modelirano, slijedeći više zakone prirode nego ornamente, dok je ono na *Dagubijevu* portalu pravilnije ukomponirano, kruće, rađeno reljefnije i više s upotrebom svrdla. I jedna i druga loza izlaze iz zmajeva ždrijela na dnu dovratnika. Druga dva pojasa sastoje se i na *Dagubijevu* portalu od motiva raboša i bastona.

Kompozicija u luneti s bujnim lišćem koje kao da se raspršuje od sredine prema van, naglašavajući tako obi-

teljski grb u sredini, također je slična, ali je na Papalićevu portalu izvedena temperamentnije, prirodnije, više kiparski nego klesarski, a na drugome obratno. Nad grbom su ptica duga vrata i završna cvjetna kita, a među njima svitak s geslom: DE. PIIV. DVRI. OROSI.<sup>33</sup>

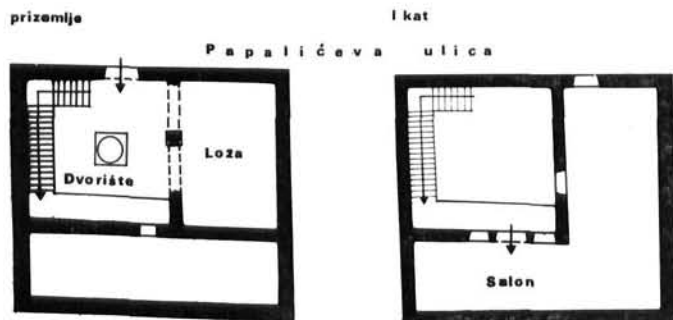
Na kraju možemo zaključiti da su oba portala, Papalićev i *Dagubijev*, rađena prema nacrtu majstora Jurja, ali, dok je pri izvedbi prvoga i sam sudjelovao, klešajući pojedine njegove dijelove, izvedbu drugoga prepuštao je pomoćnicima, a možda je portal izrađen kasnije, prema njegovu starijem nacrtu ili modelu.

Jurjev je i projekt dvorišta *Dagubijeve* palače, bez obzira na to što je dvorišno pročelje palače dovršeno nešto kasnije, također s renesansnim građevnim elementima.

Dok su mletačka dvorišna stubišta sva jednaka u građevnoj koncepciji, majstor Juraj varira taj tip slobodnije. Dužina dvorišnog zida omogućila mu je da vanjsko stubište do prvoga kata izvede samim jednim krakom, gradeći pod njim rasteretni luk, ali zato umjesto drugoga kraka, uza samu zgradu, postavlja ložu koja služi kao prolaz do kućnih vrata, a pod njom gradi veći rasteretni luk, zapravo drugu dvorišnu ložu. Juraj Dalmatinac ponavlja tu zapravo jednako komponiranu ložu prvoga kata kao na palači kraj Zlatnih vrata, balkonadu sa slobodnim stupovima i arhitravom nad njima umjesto gotičkih lukova, samo što ona nema vrata kao na drugoj palači. Kapiteli na stupovima nisu razvijenoga lisnatog tipa, nego drugoga, starijeg tipa što ga je Juraj upotrijebio na sličnoj prizemnoj loži palače kraj Zlatnih vrata. To je kapitel s ugaonim volutama i ružicama u sredini, tek što je ovdje majstor razvio te obično geometrijski izvedene volute u lisnate s cvijetom u njima. Kapitel prvoga stupa nosi i obiteljski grb.

Dvorišno pročelje palače *Dagubio* skladan je spoj gotike i renesanse. Prozori i balkoni prvoga i drugoga kata imaju smirenu renesansnu profilaciju. Međutim, dvojni prozor na trećem katu podsjeća na gotičke otvo-

#### KUĆA OBITELJI MARULIĆ - REKONSTRUKCIJA



24. Rekonstrukcija kuće obitelji Marulić

25. Luneta portala kuće obitelji Marulić





26. Portal prvoga kata kuće obitelji Marulić



27. Dvorišni portal kuće na Dosudu

28. Dvorišni portal palače Dagubio



rene lože pod samom krovnom strehom (poput mletačkih »liagòà«) kojih i u Splitu ima nekoliko. Klesarski ukrasi toga prozora također odaju Jurjev stil.

Južni dio palače posljednji je sazidan, u čistom renesansnom stilu, pa je od prvotnoga Jurjeva plana sačuvao samo položaj dvorišne lože, koja već ima elegantne visoke oble lukove i vitki kanelirani središnji stup s obiteljskim grbom.

Na prvom katu Dagubijeve palače nalazila se karakteristična velika dvorana, ali je kasnije pregrađena.

Jedno od najljepših splitskih gotičkih dvorišta imala je *palača u Ulici ilegalaca* (prije Domaldovoj; restoran »Sarajevo«). Palača i njezino slikovito dvorište u nekoliko su navrata toliko pregrađivani da je malo ostalo od nekadašnje ljepote. Čak ne znamo ni kojoj je splitskoj obitelji pripadala.

Ulični portal palače nije sačuvan, i ni jedan njezin gotički prozor. Ulazilo se u prolaz ili andron; lijevo je bila zatvorena skladišna prostorija (ili dućani), a naprijed natkriti prostor — velika loža koju su tri široka luka dijelila od dvorišta (ili ju je treći dijelio od druge manje lože u dnu dvorišta). Teško je s pouzdanjem, nakon tolikih pregradnja, rekonstruirati izvorni

izgled dvorišta sa pet sačuvanih reprezentativnih lukova, položenih u oba pravca. Iznad lože sa širokim lukom bila je terasa, koja je sačuvala zidanu i skromno profiliranu ogradu prema dvorištu. Tri luka lože imaju jednostavne profile, od dvostrukih bastona, a luk što se nadvija preko dvorane ima uobičajeni Jurjev ukras bastona iznutra, a motiva raboša izvana.

Stube što su se prvotno nalazile u istom dvorištu vode do ukrašenih gotičkih vrata prvoga kata. Vrata su tipičan Jurjev portal, istovjetan onome na vrhu dvorišnih stuba u Papalićevoj palači, na Marulićevoj kući i sličan portalu palače Ispod ure. Ukras dovratnika sastoji se od dvostrukog tordiranog konopa i raboša, a kapiteli imaju karakteristično Jurjevo povinuto »debelo« lišće.<sup>34</sup>

Još je više pregradnjama u prošlosti uništena *palača s dvorišnim portalom do stuba crkvice Gospe od Zvonika* (Ispod ure 3), s glavnim pročeljem prema Narodnom trgu.

U prostrano dvorište ulazilo se kroz portal što jednostavnim svojim ukrasom ukazuje na ranije razdoblje splitske gotike, uoči Jurjeva dolaska.

Na sjevernoj strani dvorišta sazidana je kućica kojoj krov danas tvori malu terasu na koju se stupa iz pro-

storije prvoga kata kroz bogato ukrašena gotička vrata. Bilo je to izvorno otvoreno kameno stubište sa dva kraka, a pod njim su se otvarale dvije niše, koje se još mogu nazreti u kasnijoj dogradnji. Dio današnje terase bilo je gornje odmorište-balatura za pristup u kuću.

Portal ima sve oznake tih Jurjevih portala (Papalić, Marulić, Zlatna vrata, Ulica ilegalaca), samo što je ovaj bogatiji, jer osim arhitrava ima i luk s lunetom. Ukras donjega dijela portala, tj. dovratnika i nadvratnika, sastoji se od motiva raboša, ali se čini da je postojao i unutrašnji ukrasni pojas dvostruko pletenog užeta, kao i na luneti, samo je u tijeku vremena otučen, pa su vrata zacijelo bila istoga tipa kao ona unutar lože prvoga kata palače kraj Zlatnih vrata.

Kapiteli s Jurjevim povijenim lišćem donekle se razlikuju od kapitela vrata spomenute palače, jer se sastoje od dva niza lišća, jednoga složenog okomito, a drugoga vodoravno.

Na nadvratniku je umjesto grba mala polukugla (kalota) obrubljena zavijenim prutovima, kao osebujan Jurjev motiv. Ista polukugla, s lisnatim ukrasom i natpisom IHS, nalazi se na vrhu vrata koja su vjerojatno završavala još lisnatom kitom ili šiškrom, ali je to uklonjeno da bi se načinilo mjesto novome prozoru.

I tip dvorišta ove palače s vjerojatnom ložom, s otvorenim stubištem i karakterističnim portalom, kroz koji se ulazilo u veliku dvoranu s biforom (uništenom) prema trgu, i oskudni ostaci vrhova prozora na pročelju zgrade, sve to govori u prilog Jurjeva projekta i veze ove splitske neplemićke palače s ostalima koje smo opisali.

Navešt ću i ostale građevine kasnogotičkog stila u Splitu koje, ako ne u cjelini, a ono u nekim građevnim ili ukrasnim elementima, upućuju na njegov stil i njegovu radionicu, iako to ne dokazuje i njegovo autorstvo na tim gradnjama.

Lijepa splitska gotička palača *Cambj* sagrađena je vjerojatno uoči Jurjeva dolaska, ali joj je u njegovo doba dodano dvorište s otvorenim stubištem, na što podsjeća još jedan kapitel portala u današnjem zatvorenom stubištu.

I dovratnici portala renesansne kuće u Marulićevoj ulici 4 imaju karakteristične kapitule Jurjeve radionice.



29. Dvorište sa stubištem i ložom palače Dagubio



30. Portal prvoga kata palače u Ulici ilegalaca



31. Portal prvoga kata palače u Ulici ispod ure



U lapidariju Muzeja grada Splita postoji jedan *kapitel* s oznakom Jurjeva stila; također jedna rastavljena *gotička bifora*; i nekoliko lisnatih *kapitela* iz nekadašnjeg samostana bl. Arnira, iako su oni već bliži Alešiju nego Jurju.

Upozorio bih na konzolne *kapitele* apside porušene *crkve sv. Mihovila*, kao i na one *portala samostana u Poljudu*, s lišćem Jurjeva stila.

Tip kapitela s ugaonim volutama i rozetama u sredini, što ga je Juraj također često primjenjivao, nalazimo u Splitu u loži *kuće u Ulici majstora Jurja 6*, dva u lapidariju Muzeja grada Splita, od kojih je jedan pripadao gradskoj loži na *Pisturi*, i jedan u lapidariju Urbanističkog zavoda.<sup>35</sup>

Vjerojatno je majstor Juraj sudjelovao i pri gradnji i ukrašavanju druge i treće zgrade Komunalne palače i Kneževe palače na trgu, od kojih su nam ostali tek oskudni crteži.

Jurjeve graditeljske i stilske značajke nalazimo i drugdje u Dalmaciji, tako u *palači Foscolo* u Šibeniku, u *velikoj palači Čipiko* u Trogiru, na portalu trogirске zgrade u *Gradskoj ul. 16*, u dvorani kapitula samostana sv. Križa na Čiovu, na ukrasnim ulomcima u lapidarijima Gradskog muzeja i katedrale u Zadru i dr.

## ZNAČAJKE JURJEVE GOTIČKE ARHITEKTURE U SPLITU

Iako je preoskudna arhivska građa da odredimo opseg i vrijeme djelovanja splitske radionice majstora Jurja, uvjeren sam da je ona bila aktivnija nego što se dosad smatralo.<sup>36</sup> Baš zato što se na njega gledalo prvenstveno kao na kipara, i što su se tražili njegovi radovi samo na tom području, pripisivalo mu se samo ono na čemu se mogla prepoznati njegova kiparska ruka, dok se ostalo, što je pokazivalo njegov stil, pridavalo u cjelini suradnicima, nastavljačima ili ostalim graditeljima i klesarima.

A ipak prema sačuvanim ispravama znamo da je majstor Juraj, osim izravnih kiparskih radova, izvodio i nacрте i modele projektiranih građevina (Šibenik, Dubrovnik, Pag, Ankona). Uz Jurjevu pojavu u Splitu (i u Dalmaciji) možemo povezati naglu primjenu stambene kuće i palače suvremenoga mletačkoga tipa. Tu izvornu, udobnu i lijepu kompoziciju stambene zgrade, koja je naročito odgovarala tadašnjem humanističkom duhu, prihvatio je Juraj i primjenjivao je već za duga naukovanja i boravka u Veneciji.

Primjenjujući, međutim, razvijeni tip mletačke gotičke kuće i mletačkoga dvorišta, Juraj Dalmatinac ipak nije eklektik. On je u tome slobodniji od mletačkih graditelja koji se strogo drže određena tipa dvorišta, pa su ona sva međusobno vrlo slična. Majstor Juraj, koji je u svome životnom djelu, u šibenskoj katedrali, maštovito oblikom varirao kapitele u njezinoj unutrašnjosti, ne zadovoljava se hladnim oponašanjem mletačkoga dvorišta. Vidjeli smo da on u palači kraj Zlatnih vrata dvorišnu poliforu prvoga kata pretvara u otvorenu ložu, a u tome još dalje ide u palači Dagubio.

Za razliku od prvenstvene ljepote mletačke palače, Juraj posvećuje u splitskim stambenim kućama i palačama glavnu pažnju praktičnosti. Naglašena važnost glavnoga pročelja mletačke palače (prema trgu, ulici ili kanalu) u Splitu ne može doći u obzir zbog nedostatka

slobodnih perspektiva u stisnutom gradu. I sama je štednja gradnje u Splitu uvjetovala više funkcionalnost zgrade nego njezinu reprezentativnost i raskoš.

U mletačkoj arhitekturi prevladavaju slikarski elementi nad plastičnima (osobito u kićenju gotici, a gotika je i u biti plošna i »slikarska«). To ima izvor ne samo u karakterističnoj mletačkoj sklonosti slikarstvu, koloritu, pozlatama, ukrasu i sl. nego i u romaničkoj arhitekturi iz koje je proizišla ona gotička. U romanici (koju u Veneciji i zovu »bizantskim« stilom) prevladavali su otvoreni zidovi s orijentalnom sklonošću ukrašavanju, dok je dalmatinska romanička arhitektura bila izrazito zatvorenih zidova, malih otvora i s najskromnijim građevnim ukrasima.

Jurjev je gotički arhitektonski ukras kićen, ali nije toliko »slikovit« i dvodimenzionalan koliko »plastičan« i trodimenzionalan, izrazito kiparski. Juraj je ponajprije kipar, čak i kao graditelj.

Mletačka gotička kuća često gubi na funkcionalnosti, da bi dobila istaknute vanjske efekte pročelja (njezino pročelje obično nije odraz unutrašnje strukture zgrade), dok ona Jurjeva svu pažnju posvećuje baš praktičnosti, udobnosti, ekonomičnosti, intimnosti — što se posebno ogleda u njezinu zatvorenom dvorištu.

Postoje i neke lokalne i tradicionalne razlike u dalmatinskoj i mletačkoj arhitekturi, čak neke prednosti prve, koje je majstor Juraj znao odlično iskoristiti. U prvom redu to je ekonomičan i bogati materijal kamena, koji je u Veneciji uvijek bio skupocjen i primjenjivao se na gotičkim palačama redovito samo za izradu portalâ, prozorâ i ostalih klesarskih ukrasa, dok je ostalo bilo od cigle. Jurjeve splitske (i ostale dalmatinske) građevine potpuno su građene od kvalitetnoga bračkog, trogirskog ili korčulanskoga kamena, što im daje ne samo dojam solidnosti i trajnosti nego i ljepote. Juraj, izraziti kipar, mogao je u tom plemenitom građevnom materijalu doći do punog izražaja.

Rekli smo da su jedna od osnovnih karakteristika Jurjevih palača njihova intimna, zatvorena i udobna dvorišta, u kojima se odvijao velik dio obiteljskog života južnjaka nenaviklih da se, naročito, u toplije doba godine, zadržavaju u zatvorenim prostorijama. Ta su dvorišta imala svoje specifične elemente koje negdje još nalazimo sačuvane, negdje tek njihove ostatke ili tragove, a negdje su i oni uništeni, ali analogijama, rasporedom i oblikom nadogradnja možemo zaključiti da su postojali.

Jedan od najkarakterističnijih elemenata takva dvorišta jest vanjsko stubište do prvoga kata zgrade.

Ne nalazimo ta gotička dvorišta sa stubištima samo u Splitu nego i u drugim dalmatinskim gradovima u kojima su majstor Juraj i njegova radionica bili aktivni. Tako ih nekoliko karakterističnih srećemo u Trogiru, osim onih monumentalnih u Općinskoj palači.

Jurjevih dvorišnih portala, na kojima je njegova graditeljska, a često i kiparska, vrsnoća najbolje dolazila do izražaja, ima u Splitu više. Neki od njih i veličinom i izvornošću kompozicije i vrsnoćom skulpturalne dekoracije nadmašuju sve mletačke dvorišne portale, poput onih Papalićeve palače ili palače Dagubio, a ostali se ističu ili uobičajenim Jurjevim lisnatim kapitelima ili nekim reljefom u luneti njegova osobnog stila.

Daljnja su osobitost Jurjeve splitske palače karakteristična vrata na vrhu dvorišnog stubišta, koja su redovito skladno i bogato ukrašena, dok su ta vrata i na poznatim mletačkim palačama sa sačuvanim dvorišnim

i nenatkritim stubištima obično posve skromne izvedbe, bez ikakva ukrasa (palača Corner, palača Priuli, Casa Goldoni i dr.), osim onih u dvorištu Cà d'Oro, koja su Jurju i poslužila za uzor.

Prostrane i sjenovite dvorišne lože također daju pečat Jurjevoj civilnoj arhitekturi, premda je urbani prostor u nabijenom Splitu unutar pojasa zidina bio dragocjen. Da je gradski prostor zaista bio dragocjen, svjedoči to što su sve te lože bile naknadno zazidane, a danas su samo dvije opet otvorene, dok su druge još djelomično ili potpuno zazidane i čekaju da im se vrati izvorni izgled.

Jurjeva loža gotovo redovito ima dva luka, s ukrašnim pojasom motiva raboša, ali s kapitelima dva tipa: kapitel jedne jedine (sačuvane) lože sastoji se od karakterističnog njegova »debelog lišća«, povijenoga na vjetru (Papalićeva palača), dok su kapiteli svih drugih loža konzervativnijega i strože simetrično i arhitektonski komponiranog tipa s dvije ugaone volute i rozetom među njima (uz eventualni obiteljski grb).

Jurjeva su građevna osobitost lože-balkonate (postavljene na mjestu polifore na dvorišnim pročeljima mletačkih palača), kao u palači Dagubio i u palači kraj Zlatnih vrata. Mogli bismo reći da su one najvidniji Jurjev doprinos standardnom tipu mletačke gotičke palače.

Splitske stambene zgrade Jurjeve radionice nisu inače ni približno tako bogate pročeljima kao neke raskošne mletačke palače. On se obično zadovoljava biforom ili tek monoforama. Na glavnom će pročelju iznimno na Papalićevoj palači postaviti kvadriforu. I na svim tim prozorima dosljedno primjenjuje u gornjem dijelu trilobe, friz s motivom raboša i dva tipa kapitela: prvi s povijenim liščem i drugi više geometrijski s nizom dijamantnih vrhova.

Karakteristične su za Jurjeva dvorišta vlastite cisterne (prije su postojale uglavnom javne cisterne i bunari) s velikim i skromno ali skladno ukrašenim krunama, koje oblikom podsjećaju na tip kapitela s ugaonim volutama i rozetom (odnosno grbom).

Mnogo je teže, a u većini slučajeva nemoguće, danas uočiti glavnu unutrašnju značajku gotičke palače u Splitu: karakterističnu veliku dvoranu u obliku slova L, »porticon«, zbog mnogih pregradnja i štedljivog smanjivanja prostorića u prošlom i ovom stoljeću, kad su stare palače i kuće u starome dijelu Splita služile za stanovanje najsiromašnijeg sloja gradskoga stanovništva.

Velika dvorana na prvom katu u splitskim gotičkim palačama imala je katkada unutrašnje kamene ukrase (pilastre, konzole), ali redovito otvoreni drveni strop, koji je bio više ili manje ukrašen.

Iako kipar i graditelj isključivo kamenih skulptura i građevina, Juraj Dalmatinac, i osobno i kao dijete svoga doba, bio je sklon građenju i ukrašavanju u drvetu, pa čak i u Dalmaciji, na izvoru kamene građe.

U Veneciji su u gotici gradnja i ukrašavanje u drvetu veoma razvijeni, što Juraj Dalmatinac, radeći dugo u toj sredini, prihvaća. Većina stropova, prolaza, balkona i sl. gradi se od drveta, a često bogato rezbari. Jurju je ta mletačka tradicija rada u drvetu osobno odgovarala. On šibensku katedralu koncipira i gradi kao da drvene ploče uvlači u utore drvenih greda, a fuge zatvara letvama.

Sabravši sve sačuvane građevne i ukrasne elemente navedenih splitskih stambenih kuća i palača, s pouzda-

njem možemo govoriti o vrlo živoj građevnoj djelatnosti majstora Jurja Dalmatinca u Splitu od petog do sedmog ili osmog desetljeća petnaestoga stoljeća. Uočljivo je njegovo suvremeno i dosljedno provođenje zrele gotičke stambene arhitekture mletačkoga tipa; uočljivo je dosljedno i vrsno provođenje građevnoga klesarskog i kiparskog kasnogotičkog ornamenta, i to u dva usporo primjenjivana pravca: u prvom dominira izrazito Jurjevo povinuto lišće (s porijeklom iz mletačke Bonove radionice), u drugom je primijenjeno nekoliko arhaičnijih (mletačkih i lokalnih) ukrasnih motiva.

Pri posljednjem valja imati na umu i udio samih naručitelja, koji je u odabiranju tipa i stila mogao često biti presudniji i od samoga graditeljeva udje'a. Ako je mletačka Signorija diktirala graditeljima Duždeve palače da kapitela u prizemnom trijemu u XV stoljeću rade po uzoru na one u južnom trijemu, izvedene u XIV stoljeću, ako Marino Contarini naručuje balkone na Cà d'Oro po uzoru na one na palači Priuli; ako Juraj dobiva nalog od prokuratora splitske stolne crkve da izradi kapelu sv. Staša prema onoj znatno ranijoj (lombardskoga, a ne mletačkog stila) Bonina iz Milana — onda je i mnoga konzervativna želja naručitelja mogla pridonijeti primjeni nekih tradicionalnih, stilski već anakronističnih, motiva (dijamantni frizovi, kapiteli s volutama i rozetama).

Značajno je, međutim, da Juraj te konzervativnije elemente ipak ne upotrebljava kao prisilu, nego ih kreativno oblikuje i primjenjuje, kao, uostalom, i sam kasnogotički stil.

Jurjeva značajka na navedenim splitskim palačama jest da je on, iako trijezan u unutrašnjoj funkciji zgrade i njezina dvorišta, uvijek sklon bogatstvu kamenoga i drvenog ukrasa, što je shvatljivo za stvaraoca koji nije samo graditelj nego i vrstan kipar.

Daljnja je njegova značajka, koja dolazi do izražaja i na građevnim ukrasima (a ne samo na izrazitim skulpturama), njegova sklonost naturalizmu, prirodi — što je donekle u suprotnosti s obilnom primjenom ornamentike. Njegovi kapiteli na stupovima, na dovratnicima i doprozornicima, njegovo lišće na lunetama portala kiparska su ostvarenja. On arhitektonske principe (statičnosti, jasnoće, simetrije i sl.) podređuje izrazito kiparskima (izoliranoj skulpturi, približavanju prirodi, naglašenom volumenu ukrasa i sl.). Građevni zakoni statike ili simetrije ne mogu ga sputati, već on daje maha svome kiparskom temperamentu.

Treća značajka Jurjevih građevina i njihovih građevnih ukrasa jest njegova uočljiva osobnost (ukoliko ju je moguće uočiti na građevinama standardnog stila vremena i ambijenta), njegova neeklektičnost i izbjegavanje monotonih šablona (za razliku od brojnih građevina Bonove radionice u Veneciji) i njegova izrazita nemirna temperamentnost koja tu i tamo izbija u nekim građevinskim rješenjima, ali mnogo više u kiparskim građevnim ukrasima, posebno u onima koje je osobno modelirao i klesao.

Spomenuo bih i jedan problem koji donekle ostaje otvoren: ako je Juraj Dalmatinac učio ili radio u krugu firentinskih kipara (Donatello) i graditelja (Brunelleschi), kao što se pretpostavlja; ako je njegova koncepcija projekta šibenske katedrale već renesansna — kako je moguće da je sve te brojne zgrade u Splitu (i u nekim drugim primorskim gradovima) projektirao u izrazito kasnogotičkome mletačkome stilu? (Čak ni one renesansne elemente na navedenim građevinama ne može-

mo pripisati njemu, jer odudaraju od sklada i cjeline prvotnoga projekta, nego drugim graditeljima koji nastavljaju gradnje u novome renesansnom stilu.)

Jesu li u sklonosti konzervativnom stilu mletačke gotike važnu ulogu odigrali i naručitelji (sjetimo se uloga renesansnoga Michelozzija i gotičkoga Jurja u Dubrovniku), koji su bili skloniji mletačkoj raskoši nego toskanskoj (politički i geografski udaljenijoj) renesansnoj odmjerjenosti; ili, nije li vjerojatnije sam majstor Juraj svjesno prihvatio i dosljedno provodio mletački stil »cvjetne« gotike, kao stil koji mu je osobno najbolje odgovarao, u kojemu se kao kipar i kao graditelj najpotpunije i najzrelije mogao izraziti? Renesansa je još bila u začetku, izražavala se često više teoretski nego u praktičnome, a svojim je antičkim graditeljskim uzorima u arhitekturi umnogome sputavala stvaraoca »kiparskih« sklonosti, kakav bijaše Juraj Dalmatinac.

Gotika je, istina, bila na svome svršetku, ali ujedno i na vrhuncu — bogata, maštovita, rafinirana, tradicionalna.

Juraj Dalmatinac nije bio graditelj avangardne renesanse, ali zato zrele i bogate gotike, premda se duh novoga doba, humanizma i renesanse, ogleda u svim njegovim ostvarenjima — samo ne na graditeljsko-dekorativnom nego na graditeljsko-strukturalnom planu. On gradi kuće za jedno novo društvo, za novoga, renesansnog čovjeka, kakav je i sam bio svojim izrazitim nemirom, svojstvenošću, neukalupljenošću i ljubavlju prema realnosti.<sup>37</sup>

Jurjeva je splitska radionica i nakon njegove smrti nastavila do kraja XV stoljeća rad u maniri kičene gotike. Potrajao bi Jurjev utjecaj i mnogo duže da njegova djelatnost nije završavala jednu stilsku epohu, kojoj je on bio vrhunac, ali koja je ipak morala prepustiti mjesto novome renesansnom stilu. Zbog toga nije ni mogao imati mnogo sljedbenika.<sup>38</sup>

1 Vidi radove Lea Planisciga, Pietra Paolettija, Adolfa Venturija, Michelea d'Elia, Dagoberta Freya, Hansa Folnesicsa, Edoarda Arslana, Ljube Karamana, Milana Preloga, Ileana Chiappini di Sorio, Elene Bassi i dr.

2 Palače Barbaro, Soranzo, Goldoni, Contarini »Porta di ferro«, Zeno, Priuli, Magno, Corner-Contarini i dr.; crkve Maria dei Frari, Capella dei Mascoli u Sv. Marku i dr.

2a D. Kečkemet: *Udio Jurja Dalmatinca na Foscarijevu portiku Duždeve palače u Veneciji i na srodnim izvedbama*. Radovi Centra JAZU u Zadru, 22—23, Zadar 1976, str. 415—427.

3 Temeljna je literatura: P. Paoletti: *L'architettura e la scultura del Rinascimento*. Parte I, Venezia 1893; Isti: *La Cà d'Oro*. Venezia. Raccolta di studi d'arte e di storia, pubblicati a cura del Museo Correr, sv. I, str. 89—139, Milano 1920; E. Arslan: *Venezia gotica*, str. 225—235, Venezia 1970.

4 Vidi o mletačkoj stambenoj zgradi radove Duilija Torresa, Saverija Muratorija, Paola Marretta, Pompea Molmentija, Francesca Cognasca, Giuseppa Fiocca, Edoarda Arslana i G. Bassija.

5 Ivo Delalle: *Splitske palače*. Novo doba, str. 11, Split, 25. XII 1925.

6 Cvito Fisković: *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*. Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 2, str. 129—178, Split.

7 A. Dudan: *La Dalmazia nell'arte italiana*, sv. I, str. 136, 137, Milano 1922; C. Fisković: *Umjetnički obrt XV—XVI stoljeća u Splitu*. Zbornik Marka Marulića, str. 127, Zagreb 1950; T. Marasović: *Razvoj stambene kuće u Splitu od ranog srednjeg vijeka do danas*. Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu, str. 100, Split 1959.

8 D. Kečkemet: *Poljički Papalići i njihov doprinos gradu Splitu*. Poljički zbornik 3, Split 1978, str. 169—192.

9 C. Fisković smatra je Jurjevim djelom (*Juraj Dalmatinac*, str. 20—21, Zagreb 1963; Isti: *Umjetnički obrt...*, cit. str. 132—133). Ljuba Karaman vidi na pročeljima Velike i Male Papalićeve palače rad Jurjeve radionice ili jedne proizišle od nje, dok bi eventualna Jurjeva djela mogli biti tek anđeli na objema palačama (*Umjetnost u Dalmaciji*, cit., str. 59; Juraj Dalmatinac, Hrvatsko kolo, br. 2, str. 99, Zagreb 1952). Hans Folnesics vidi Jurjev stil u kapitulu-pilu u dvorištu palače i u anđelu na kvadrifori (*Studien zur Entwicklung der Architektur und Plastik des XV Jahrhunderts in Dalmatien*. Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalfpflege, sv. VIII, str. 78, bilj. 111, Wien 1914). D. Frey pripisuje Jurjevoj školi kvadriforu (*Der Dom von Sebenico, und sein Beumeister Giorgio Orsini*. Jahrbuch der Kunsthistorischen Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalfpflege sv. I—IV, bilj. 70, 51—52, Wien 1913). Adolfo Venturi nalazi trag Jurjeva utjecaja također na kvadrifori palače (*Storia dell'arte italiana*, VI. *La scultura del Quattrocento*, str. 1008, Milano 1908). A. Dudan smatra obe palače mladenačkim Jurjevim djelima, a Dagubijev i Papalićev portal »ako ne njegove ruke, a to utjecaja njegovih učenika« (*La Dalmazia nell'arte italiana*, sv. II, str. 148, 211—212, Milano 1922).

10 D. Frey: n. dj., n. bilj.

11 Isprave o gradnji šibenske katedrale, Biskupska kurija, MDCCXCI, str. 17; Daniele Farlati: *Illyricum Sacrum*, III, str. 387.

12 Dio sjevernoga zida Papalićeve palače u prizemnom dijelu ostatak je rimskoga zida jedne antičke građevine u sklopu Dioklecijanove palače.

13 Romanički luk istočnih vrata ustupak je romaničkoj lokalnoj tradiciji, kao i gotovo polukružni luk južnih vrata. Tipična gotička profilacija »na raboš« četiri prizemna prozora govori o gotičkom stilu gradnje. Struktura istočnoga i južnog prizemnoga zida Papalićeve palače, uključivši zid dvorišta i lože, jedinstvene je građevne strukture, građen od pravilnih tesanaca.

14 Cà d'Oro i ostale veće mletačke palače imaju tome porticonu dodanu još reprezentativnu loggiu, obično prema Canalu Grande, što se u Splitu nije primjenjivalo zbog navedenih razloga.

15 Dobar poznavalac naše stare arhitekture Ivan Delalle spominje još 1925. »strop na šarenim gredama« u velikoj dvorani Papalićeve palače (I. Delalle: *Splitske palače*, cit., str. 11).

Karakterističan izrezbareni drveni strop sačuvan u velikoj dvorani Papalićeve palače, naš zacielo najljepši gotički strop uopće, ima svoj uzor u mletačkim palačama XV stoljeća, osobito u Cà d'Oro, pa ga je Juraj prihvatio gradeći u Veneciji i prenio u zavičaj. I trijem u dvorištu i dvorane na prvom katu Cà d'Oro imaju identičan strop kao dvorana Papalićeve palače.

Sličan, ali skromniji, ukras drvenog stropa još je vidljiv u blagovaonici samostana sv. Križa na Čiovu kod Trogira. On pokazuje utjecaj Jurjeve radionice.

16 Natpis na nadvratniku glasi: HAEC. QVIBUS. IANCI. (grb) CVI. FORTVNA. FAVEBIT, što se najvjerojatnije može prevesti: »Za koga je, Ivane, ovo? Za onoga kome

- Sudbina bude sklona!« (C. Fisković), ili »Kome ova vrata? Onome koga sreća prati« (V. Rismondo), ili »Kome ovo od Janka? Onome koga će sreća poslužiti« (L. Katić).
- 17 E. Arslan: cit., str. 77 i d.
- 18 Frey ih na jednome mjestu navodi kao kapitele stila Jurjeve škole, a na drugom govori o njemačkom utjecaju (D. Frey: cit. dj., str. 70, bilj. 67).
- 19 Iako su u gotici bila karakteristična, danas je u Veneciji sačuvano malo takvih dvorišta s nenatkritim stubištima i s ložom i cijene se kao jedna od najvrednijih graditeljskih baština toga inače historijskom arhitekturom prebogatoga grada.
- 20 Navodimo tako slične kućne (ne dvorišne) portale na palači Dandolo (Hotel Danieli), na Campo S. Maria Formosa, Calle de l'Aseo, palači Molin, zgradi »Agnus Dei«, palači Bernardo, palači Zeno i dr., ili dvorišni portal na palači Priuli. Ni jedan od njih nema kapitele na dovratnicima, pa čak ni Jurjev uzor, inače bogato ukrašeni dvorišni portal Cà d'Oro. Nalazimo ih jedino na drugoj najizrazitijoj Bonovoj (vjerojatno donekle i Jurjevoj) mletačkoj palači Barbaro, prema Canalu Grande.
- 21 Natpis renesansnom kapitalom na obrubu lunete glasi: IN. MAGNUM. LATRARE. CANES. NOLITE. DRACONEM. HIC. ETIAM. TAVROS. ORE. VORARE. POTEST — O psi, ne lajte na velikog zmaja, jer taj može i bikove progutati! (prijevod C. Fiskovića).
- 22 Loža zauzima dio prizemlja i prvoga kata susjedne zgrade, koja inače nije povezana s Papalićevom nego s krajnjom zapadnom zgradom u građevnome bloku. Kasnije je loža zazidana i podijeljena na dva kata. U donjem dijelu, prema ulici, otvorena su vrata na koljeno, a u gornjem, prema dvorištu, prozor. Loža je ponovo otvorena i obnovljena 1950.
- Splitški amater historičar Dužam Srećko Karaman spominje u svojim bilješkama (*Muzej grada Splita* DSK, 8, str. 860—861) da se nad ložom nalazila crkvice kojoj danas nema traga.
- 23 D. Kečkemet: *Život Marka Marulića Splitsanina*, Split 1975.
- 24 F. Bulić: *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij*. Zbornik Matice hrvatske, str. 97, Zagreb 1925.
- 25 Oko 1900. prodali su vlasnici palače jednoj antikvarnici u Beču staro kucalo s dvorišnih vrata, vjerojatno renesansno.
- 26 Ljubo Babić: *Muzej u Papalićevoj palači*, Narodni list, Zagreb 24. IV 1955; D. Kečkemet: *Je li Juraj Dalmatinac dio naše suvremene kulture?* Telegram, Zagreb 16. VI 1967.
- 27 D. Frey sumnja, zbog njezine asimetrije, da je projekt zgrade Jurjev (cit. dj., bilj. 69). A. Venturi smatra reljef lunete Jurjevim radom (*La scultura dalmata nel XV secolo*. L'Arte, XI, sv. 1, Roma 1908). H. Folnesics drži da pokazuje tek utjecaj Jurjev (*Studien...*, str. 79). C. Fisković pripisuje je »majstorskom Jurjevu dlijetu« (*Umjetnički obrt...*, str. 132).
- 28 Na temelju građevnih ukrasa pretpostavili su Jerko i Tomo Marasović da je palača rad Jurja Dalmatinca ili njegove radionice (*Palača kraj Zlatnih vrata u Splitu, novootkriveni rad Jurja Dalmatinca ili njegove radionice*. Peristil, 5, str. 61—70, Zagreb 1962). C. Fisković prvi je pripisao palaču Jurju, smatrajući ložu-poliforu njegovim djelom, a dvorišni portal djelom njegovih pomoćnika (*Juraj Dalmatinac*, str. 61, Zagreb 1963).
- 29 C. Fisković: *Umjetnički obrt*, cit., str. 136.
- 30 C. Fisković smatra da je Juraj podigao dvorišni portal romaničkoj kući (*Umjetnički obrt*, cit., str. 133).
- 31 D. Kečkemet: *Romanička loža u Splitu*. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 8, str. 96—110, Split 1954.
- 32 Spisi notara Tome de Cingulo, god. 1403, str. 53. Objavljeno u radnji navedenoj pod br. 31, str. 109—110.
- 33 Prema tumačenju C. Fiskovića OROSI je pogrešno OPOSI, pa bi trebalo prevoditi: OPRO SAM SE NAJ-OTPORNIJIMA. Autor pripisuje portal Alešiju ili nekom drugom Jurjevu pomoćniku ili učeniku (*Umjetnički obrt*, cit., str. 133, 158, bilj. 41).
- 34 Adaptacije izvršene u posljednje vrijeme u nekadašnjem dvorištu te palače, jednako kao i one Dagubijeve, nisu uopće uzele u obzir karakterističnost i ljepotu tih dvorišta općenito, a pogotovo vezanih uz djelatnost Jurja Dalmatinca; zbog toga su one negativni rezultati tzv. »revitalizacije« historijskih spomenika.
- 35 Spomenuo bih među najljepšim kapitelima toga tipa dva u katedrali u Pagu (danas na podu), za koja vjerujem da su rad Jurja Dalmatinca.
- 36 I u majstorovoj odsutnosti ona je mogla bez zastoja raditi, po njegovim uputama, nacrtima i modelima. Još je u ugovoru za gradnju šibenske katedrale bilo utanačeno da majstor Juraj može izbivati iz Šibenika mjesec dana na godinu zbog ostalih svojih radova i da može u svojoj privatnoj radionici imati tri majstora ili učenika (M. Hrg, J. Kolanović: *Nova grada o Jurju Dalmatincu*. Arhivski vjesnik, XVII—XVIII, str. 18, Zagreb 1974—1975).
- Jurjeva je djelatnost izvan Šibenika bila osobito živa u vrijeme zastoja gradnje tamošnje katedrale.
- 37 Vidi o tome noviji rad R. Ivančevića: *Mješoviti gotičko-renesansni stil arhitekta Jurja Matejeva Dalmatinca*. Fiskovićev zbornik, I, Split 1980, str. 355—380.
- 38 U međuvremenu je objavljen rad Igora Fiskovića: *Neki vidovi umjetničkog rada Jurja Dalmatinca u Šibeniku i Splitu*. Radovi Zavoda JAZU u Zadru 27—28, Zadar 1981, str. 107—177. Druga polovica ove opširne radnje je sadržajno jednaka, ali autor iznosi sasvim drugačije postavke i zaključke, koji su u potpunoj suprotnosti s mojima, pa ću se osvrnuti na njih drugom prilikom. Igor Fisković uopće ne spominje moj referat na Simpoziju iako je tema gotovo identična.

## RIASSUNTO

## IL PALAZZO PAPALIĆ E L'ARCHITETTURA GOTICA DI GIORGIO DALMATA A SPALATO

Duško Kečkemet

Sebbene avesse contatti con il Rinascimento fiorentino, Giorgio Dalmata era diverso tempo (circa dal 1420 al 1441) cittadino di Venezia e in questa città partecipò con sollecitudine alla costruzione di numerosi edifici pubblici e privati nonché alla loro decorazione seguendo lo stile del tardo-gotico fiorito, che a Venezia in quel tempo era molto apprezzato. Dalle analisi di stile (pur troppo non dai documenti di archivio) possiamo intravedere il suo contributo alla costruzione del Palazzo Ducale (il portico d'ingresso e la Porta della Carta) e della Cà d'Oro. È molto probabile che operasse nell'ambito della bottega veneziana di Giovanni e Bartolomeo Bon.

Finora lo studio su Giorgio si è limitato sui lavori di scultura e di decorazione, mentre si è prestata poca attenzione all'analisi strutturale e funzionale delle costruzioni architettoniche.

Nella metà del XV secolo il maestro Giorgio incontra nelle città dalmate e specialmente a Spalato un grande interesse per le costruzioni rappresentative di stile. Nei periodi di interruzione dei lavori intorno alla Cattedrale di Sebenico, il maestro accetta queste importanti ordinazioni.

Nel XV secolo alcune famiglie di Spalato si arricchiscono col crescente commercio coi Turchi. Le loro condizioni economiche favorevoli, il generale aumento del tenore di vita, che si confaceva allo spirito umanistico contemporaneo hanno reso possibile il rinnovamento degli edifici cittadini che sostanzialmente si differenziano, per la loro struttura (non soltanto per gli elementi decorativi esterni) dagli edifici romanici e da quelli rinascimentali del secolo XVI.

Dal XV secolo Spalato segue la civiltà e la cultura di Venezia. Una delle ragioni è il legame politico della Dalmazia e di Venezia dall'anno 1420.

Gli edifici cittadini vengono sostanzialmente modificati anche a Venezia. Invece degli edifici stretti, alti ed aperti all'esterno di tipo romanico subentrano edifici che danno su un cortile interno ai quali si aggiunge un'altra facciata. Qui viene costruita una loggia, una scalinata esterna che conduce alla grande sala del primo piano che ha la forma a L nonché il pozzo; il portale del cortile viene decorato. Gli esempi più rappresentativi di tali palazzi a Venezia sono il Palazzo Ducale (con una scalinata dalla parte Nord del cortile più tardi rimossa) e la Cà d'Oro, ambedue gli edifici alla costruzione dei quali, suppongo, abbia partecipato anche Giorgio Dalmata. Una ventina di simili palazzi si conserva tuttora a Venezia (Bembo, Contarini, Priuli, Rizzo, Loredan, Capello, Magno ed altri). Gli edifici di questo tipo sono tra i più interessanti e caratteristici edifici di Venezia e della sua architettura gotica locale.

Anche a Spalato, come pure nelle altre città dalmate esisteva nel periodo di grande attività architettonica, all'epoca dei comuni autonomi, il tipo romanico di palazzi alti e stretti, che raramente diventavano rappresentativi. La maggioranza delle case era composta da un vano che si ripeteva ad ogni piano. Questi vani erano collegati fra di loro con strette scale di legno i cortili erano piuttosto rari.

Giorgio Dalmata introduce un tipo nuovo di palazzo veneziano nelle nostre città, anche se di proporzioni minori. Le facciate vengono decorate con portali e finestre monofore e polifore, con stemmi di famiglia e con fregi decorativi. Poiché questi palazzi si ergono in vie strette e non sono sufficientemente esposti come quelli veneziani che danno sui canali e sulle piazze, l'aspetto esterno della facciata non viene tanto elaborato quanto i cortili interni che diventano intimi e rappresentativi nello stesso tempo.

Giorgio Dalmata introduce il tipo di cortile veneziano a Spalato, dove nella seconda metà del XV secolo si costruisce una decina di palazzi ed edifici con cortili di questo tipo e con la facciata interna del palazzo.

Il progettista di simili palazzi è lo stesso Giorgio, perché anche gli elementi decorativi rivelano il suo caratteristico stile tardo-gotico. Solamente una grande bottega di costruttori e scalpellini a Spalato, guidata da Giorgio il quale sorvegliava i lavori e solo in parte li eseguiva lui stesso, poteva soddisfare ordinazioni tanto numerose.

Questa bottega opera a lungo mantenendo un carattere conservativo persino nel periodo del Rinascimento, anche dopo la morte di Giorgio. Nel XVI secolo, seguendo lo spirito rinascimentale che via via prende sopravvento anche a Spalato, spariscono i palazzi di questo tipo. Non cambiano soltanto gli elementi stilistici e decorativi, ma anche la struttura funzionale delle case. La facciata rappresentativa del palazzo è solo quella esterna, il cortile perde la sua funzionalità, e le scale di pietra interne sostituiscono quelle esterne.

Come la Cà d'Oro aveva servito da modello per l'architettura di quell'epoca, così il palazzo Papalić costruito da Giorgio per questa ricca famiglia umanistica aveva pure servito da modello agli altri edifici della seconda metà del XV secolo.

Nella sua prima fase gotica il palazzo Papalić fu costruito verso la metà del secolo XV. Il palazzo rispecchia lo stile gotico fiorito veneziano del cosiddetto «fogliame grosso», nello stesso tempo denota tutte le caratteristiche personali dell'arte di Giorgio, e in particolar modo gli elementi decorativi come il ricco portale del cortile, la loggia del cortile, la scalinata esterna con balaustra in pietra, l'ingresso che porta al salone del primo piano, le finestre in stile gotico e la ricca quadrifora, inoltre il soffitto in legno riccamente intagliato nella grande sala ecc...

Confrontando il palazzo Papalić con i palazzi veneziani di simile stile, appare chiaro che la facciata del palazzo Papalić non può paragonarsi alle facciate dei palazzi veneziani né in maestosità né in ricchezza, si distingue dagli altri però per il suo portale interno il quale è riccamente e genialmente scolpito, nonché per il cortile armonioso e ben conservato che porta un'impronta efficace ed individuale della personalità di Giorgio, e in modo particolare per essere costruito interamente in pietra il che è piuttosto raro nell'architettura veneziana, mentre nella nostra è di uso comune.

La seconda parte del palazzo Papalić fu costruita (ovvero più precisamente ricostruita) nella prima metà del XVI secolo, per cui ha delle caratteristiche del Rinascimento. È importante segnalare che allora il palazzo riceve una nuova scalinata interna.

Nello stesso periodo Giorgio Dalmata costruisce il secondo palazzo per la famiglia Papalić nella nuova parte della città. Questo palazzo, il cosiddetto «Piccolo Palazzo Papalić» presenta una facciata più stretta, con il portale e le finestre in stile gotico e con la lunetta in rilievo che si trova al di sopra della porta; però nella ricostruzione più tarda perdettero l'ampio cortile. A confermare l'ampiezza del cortile e la ricca decorazione dell'edificio vi sono rimasti due stemmi di famiglia sui muri del cortile nonché i resti della loggia con due archi e una colonna.

Le ulteriori ricostruzioni ed annessi (nel tentativo di utilizzare ogni spazio libero dentro le mura cittadine) distrussero i cortili con logge, loggiati, scalinate esterne di pietra, facciate nonché portali decorativi del primo piano, elementi decorativi (tuttavia presenti in alcuni edifici) che tuttora testimoniano della passata bellezza ed agiatezza di questi palazzi. Tali caratteristiche presentano i palazzi in via Vušković, in via Adam, in via Kružić, il palazzo della famiglia Marulić in via Papalić e l'odierno ristorante «Sarajevo» in via Ilegalaca. Tutti questi palazzi avevano cortili rappresentativi con logge e scalinate esterne.

Gli unici edifici che conservano fino ad oggi tale tipo di costruzione con cortile interno sono: il palazzo recentemente restaurato, vicino alla Porta Aurea, il palazzo d'Augubio e gli edifici a Dosud, sebbene gli ultimi due presentino caratteristiche di stile rinascimentale nella loro fase finale di costruzione.

Il tardo-gotico, il ricco palazzo veneziano del XV secolo nonché l'attività e la forza produttiva di maestro Giorgio, diedero a Spalato come pure a Traù, Sebenico e ad alcune città dalmate un singolare tipo di palazzi, finora insufficientemente trattato nella storia della nostra architettura.